

Lehtilä, Hannu: *Tarja Halonen. Yksi meistä*. Helsinki: Otava 2005.

Niinistö, Sauli: *Viiden vuoden yksinäisyys*. Helsinki: Teos 2005.

Se on ihan Matti. Maahenki Oy 2005.

Tuoreen tutkimuksen mukaan televisio vaikuttaa presidentinvaaliin muuta mediaa enemmän. Kyseessä on muita vaaleja selkeämmin henkilövaali, jossa henkilökohtaiset ominaisuudet ja televisioesiintymisen korostuvat. Silti monet ehdokkaat ovat myötävaikuttaneet edelleen myös perinteisempään kustannusmaailmaan. Seuraavassa tarkastellaankin Tarja Halosesta, Matti Vanhasesta ja Sauli Niinistöstä tänä vuonna julkaistuja ”vaalikirjoja”. Käytännön syistä rajaan tarkasteluni näihin, vaikka esimerkiksi Heidi Hautalan julkaisemaa keittokirjaa on sitäkin jo hyödynnetty vaalikampanjassa.

Vaalikirjan käsite sinänsä saatetaan kokea negatiiviseksi ja esimerkiksi Tarja Halosesta kirjoittanut toimittaja Hannu Lehtilä on johdonmukaisesti pyrkinyt kiistämään ajatuksen. Hän ilmoittaa kustannussopimuksen tehdyn keväällä 2004, kun Halonen ilmoitti ehdokkuudestaan vasta toukokuussa 2005. Niinistö puolestaan kertoo aloittaneensa kirjoittamisen keväällä 2003, kun tehtävät ministerinä ja kansanedustajana olivat päättyneet. Matti Vanhasen kirja on verhottu juhla kirjaksi, sillä Vanhanen täytti 50 vuotta 4.11. 2005.

Niinistö rajaa kertomuksensa alkamaan vuoden 1995 tammikuusta. Lehtilän ja poliittisena erityisavustajana toimineen Timo Laanisen teokset maalaavat laajemman kuvan toisen maailmansodan jälkeisestä Suomesta. Laaninen on lisäksi koonnut suppean kronikan Suomen ja maailman tapahtumista Vanhasen syntymävuodesta lähtien. Lehtilä lähtee liikkeelle Helsingin Kalliosta ja sotajoulusta 1943 ja päätyy, Keijo Korhosta lainaten, niin lähelle nykypäivää että hirvittää, kesään 2005.

Presidentinvaalitaistelun kirjat epäilemättä kuitenkin liittyvät. Ne edustavat alkukampanjan lähettäjän julkisuutta, jota sähköisten viestinten toimituspolitiikka ei katko ja rajoita. Kirjat pyrkivät varmistamaan kohteittensa julkista näkyvyyttä ja toimimaan edustajiensa käyntikortteina. Keittokirjaa enemmän nämä kolme keskittyvät myös kohteittensa tekemisiin politiikassa. Selviä ohjelmajulistuksia niistä on kuitenkin turha etsiä; pääosassa on forensinen retoriikka, jolla kohde apukirjoittajineen pyrkii esittämään viimeisen sanan jo tapahtuneesta. Esimerkiksi Niinistö kieltää alkusanoissa liittävänsä kirjaan poliittista testamenttia tai ohjelmajulistusta. Pamflettien sijaan kyseessä ovat myötäsukaiset ja positiiviset joko muutamaan vuoteen keskittyvät tai pitemmät elämäkerrat.

Myötäkarvaan sillittäminen ei ole kuitenkaan kaukana laiskasta journalistisesta ajattelusta. Hannu Lehtilä tulee valitettavasti pukeneeksi tämän jopa sanoiksi: ”Tosiasiakin kuitenkin on, ettei kirjaa jaksa tehdä pelkästään ilkeilyn vuoksi tai näennäskriittisesti toisaalta-toisaalta -metodilla.” (s. 11). Tässäkö ovat poliittikan toimittajan vaihtoehdot? Lehtilä on antanut kynänsä selvästi presidentin käyttöön,

siinä määrin tekstissä ryöpytetään esimerkiksi Halosta arvostelleita uusoikeiston Nato-kellokkaita. Halonen on luke- nut käsikirjoituksen, joka perustuu hänen kahdeksaan haastatteluunsa. Muut haastattelussa esiin tulleet mielipiteet Lehtilä on verhonnut ”sisäpiiriläisiksi”, ”politiikan seuraajiksi”, ”läheltä asioita seuranneiksi” ja ”rantaparlamentin” nimiin.

Se on ihan Matti -kirjan tekijä Timo Laaninen kirjoittaa Vanhasen pyytäneen häneltä juhla kirjaa. Laanisen teleologinen kirjoitustyyli häiritsee, vaikka sitä ei ironisoisikaan tyyliin ”jo viisivuotiaana Vanhanen tiesi tulevansa presidentiksi”. Silti toistuvat ilmaukset ”jo kouluaikoina”, ”jo koulupoikana”, ”jo nuorena miehenä oli realistinen idealisti” jne. vievät uskottavuutta. Vanhanen todella myös näkyy kirjansa sivuilla, yhteensä yli 90 kuvan verran – Halosen kuvallitteessa Tarjoja on vähän alle 30. Molemmat jäävät silti vielä kauaksi epävirallisesta Suomen ennätyksestä (?): vuonna 1975 Suomen Kuvalehti julkaisi Urho Kekkosen syntymäpäivän kunniaksi 165 kuvan erikoisliitteen. Niinistön kirjaan ei ole liitetty kuvitusta.

Kaikissa kirjoissa tarkasteltava poliitikko esiintyy kahdessa persoonassa: sekä minä että hän -muodossa. Näistä Niinistö on mielenkiintoisin, kun hänet on myös mainittu kirjan tekijäksi. Niinistö on läsnä sekä *tuntemuksina* minämuodossa että *tapahtumina* yhden mukanaolijan silmin. Laanisen kirjassa omakohtainen Vanhanen on esillä päiväkirjamerkintöjen avulla, ja Lehtilän teoksessa Halosen henki leijailee myös suorien sitaattien ulkopuolella. Poliitikolla päivittäin televisiossa toistuva ”hän” ja julkisten esiintymisten onnistumiset epäilemättä vaikuttavat myös ”minään”. Silti kolmanteen persoonaan turvaantumalla voidaan myös vetäytyä kertomasta motiiveja tai omaa näkökulmaa esimerkiksi sateenkaarihallituksen alkutaipaleeseen liittyneistä tunnusteluista.

Niinistön ”Viiden vuoden yksinäisyys” on nimenä moniselitteinen, mutta viittaa muun muassa hänen keväällä 1995 asettamaansa odotushorisontiin valtakuunnan politiikassa vaikuttamisesta. Aikakauteen liittyi dramatiikkaa, sillä Niinistön vaimo menehtyi liikenneonnettomuudessa saman vuoden tammikuussa matkalla vaalikampanjan avajaisiin. Poliitikalle uhrautumisen ainekset olivat kasassa: ”Koska on maksettu raskain mahdollinen hinta, puolueen pitää olla sen arvoinen” (s. 21). Teemoina vaimon kunnioitus ja muistelu vaatteiden haistelua myöten saavat kirjallisen muotonsa, mutta muihin julkisiin seurusteluihin ei käyntikorttikirjassa viitata sanallakaan.

Politiikkatieteen kannalta tarkasteltuna tällaisissa kirjoissa ei ole mukana vallanhimoa tai pyrkyyttä, korkeintaan pientä kilpailuhenkeä. Menestys tulee lopulta sattuman, tarjousten tai erilaisten kummisietien muodossa. Halonen on sanonut menestyksensä salaisuudeksi sitä, että on ollut oikeassa paikassa oikeaan aikaan. ”Minä en ole koskaan onnistunut puolueen sisällä. Minua on pidetty aina ay-ihmisenä.” (s. 49). Niinistö puolestaan kertoo saaneensa tarjouksen, josta ei voinut kieltäytyä. Menestys on myös herrahissin tuote: urakierto on edistynyt myös vanhempien edustajien siirtyessä muihin tehtäviin. Vanhanen on kuitenkin mielenkiintoisin tapaus, hänet kuten Niinistökin, valittiin

eduskuntaan vasta kolmannella yrittämällä. Kahdesti hän ei esimerkiksi kelvannut keskustan puoluesihteeriksi ja vielä Hämeenlinnan puheenjohtajavaalissakin jäi tylästi neljänneksi. Vanhasta pidettiin pikemminkin Anneli Jäätteenmäen sopivana varamiehenä – vuoden 1999 tulokas Tanja Karpela oli neljässä vuodessa ohittanut Vanhasen ja nelinkertaistanut äänisaaliinsa.

Vuoden 2003 vaaleissa keskusta menestyi Uudellamaalla paremmin kuin koskaan. Hämeenlinnan tappiosta huolimatta Vanhanen oli käytännössä puolueen kakkosmies ja puolueen paras tarjokas pääministeriksi. Kun edeltäjä kaatui Irak-kriisiin, Laanisen mukaan tasaisen harmaa, asiallinen ja luotettava imago olikin valttia. Ollakseen 2003 oikeassa paikassa oikeaan aikaan Vanhasen oli täytynyt olla monta kertaa väärässä paikassa väärään aikaan – Laanisen sanoin politiikassa sattumista hyötyy vain se, joka on hetken tulleen valmis.

Laanisen mukaan Matti Vanhasen suosio perustuu siihen, että suomalaisten on helppo samaistua Vanhaseen niin hänen arvojensa kuin toimintatapansakin perusteella. Hän edustaisi puhtaimmillaan niitä suuren enemmistön keski- luokkaisia arvoja, joita älymystö niin mielellään pilkkaa.

Edustamisen osalta tarkastelkenkin lopuksi ehdokkaita profiloivia kirjoja F.R.Ankersmitin esteettisen poliittisen filosofian tarjoamalla ennakoasenteella. Ankersmitin mukaan poliittisen järjestelmän keskeinen ongelma on se, että edustaja pyrkii olemaan mahdollisimman identtinen sen kanssa, mitä hän edustaa. Presidentti tai parlamentti ei kuitenkaan voi olla kansa pienoiskoossa, vaan tämä ajattelu lamauttaa itse järjestelmän. Poliitikoilla ja kansalaisilla on omat tehtävänsä ja edustuksellisuus voi toteutua ainoastaan vertauskuvallisesti – Ankersmit vertaa tätä abstraktiin maalaukseen ja sen suhdetta kohteeseensa. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa poliitikkojen riippuvuutta mielipidetutkimuksista ja äänestäjien odotuksista.

Hannu Lehtilän kirjaama Rafael Wardin presidentin muotokuva palauttaa mieleen esteettisen politiikan perusajatuksen. Halosen suhde suomalaisiin voisi olla kuin Wardin muotokuvan suhde Tarja Haloseen. Kun maalaus asetettiin näytteille Ateneumiin, noin 40 000 kansalaista tutustui siihen kuukauden aikana. Kuusi paksua vieraskirjaa kommentteineen odottaa tutkijaansa. Nähdäkseni Ward ja Halonen tekivät ”poliittisen” teon, pystyivät osoittamaan riippumattomuutensa ja nousivat perinteisten odotusten yli.

Nämä ovat kuitenkin harvoja valopilkuja, sillä jo Vanhasen ja Halosen kirjojen nimet viittaavat enemmän yrityksiin pelata identiteettipoliitikassa varman päälle ja vahvistaa identtistä representaatiota. Lehtilän kirjassa ”Tarja Halonen... haluaisi olla ’yksi meistä’, mieluummin lippis päässä...Lippispäistä Halosta oli huomattavan helppo lä-

hestyä aristokraattisen ja etäisen Koiviston sekä maailmanmiehen ja diplomaattisen pyöreän Ahtisaaren jälkeen.” (s. 7 & 10). Epäilemättä vasta valittu Halonen vahvisti imagoa heti ensiesiintymisessään Helsingin työväentalolla, jossa hän pyysi pitämään itseään edelleen kaverina. Kun Halosen kansansuosio on pysynyt koko ajan tavattoman korkealla, tämä kertoisi Lehtilän mukaan arvokumouksen pysyvyydestä. Totta on myös se, ettei kukaan ole keskeisesti korostanut perhearvoja vuoden 2000 vaalien tapaan.

Laanisen Vanhanen on todellinen puurtaja ja lukemattomien järjestöjen mies, jollaiset pitävät Suomea koossa. Hän ei myöskään suostunut julkisesti arvioimaan avioeronsa taustalla olleita syitä, joiden hän aivan oikein katsoi kuuluvan yksityisen minänsä alueelle – ”Minut pitää markkinoida sellaisena kuin olen, vastaa se sitten kansalaisten toiveita tai ei.” (s. 212). Vanhasessa Suomi on jo pienoiskoossa, ei se ole sen värikkäämpi tai värittömämpi.

Toimittaja Lehtilä puhuu ”tavisten” aikakaudesta. Nähdäkseni onkin mahdollista, että jo kadonnut kansa-käsite on alkanut uudelleen yleistyä ”taviksen” muodossa – kuluneen sanonnan mukaanhan kansa oli yleensä jotakin sellaista mihin ei kuuluttu itse. Kysymys kuuluukin, kuinka paljon hyvinkin suosittujen Vanhasen ja Halosen on edelleen seurailtava äänestäjien mielialoja vai joko tilanne antaa mahdollisuuden itsenäisemmälle kampanjoinnille?

Viime vuodet ulkomailla viettänyt Niinistö on rullaluistimiseen jotenkin hulvattomampi, mutta paikoin hänkin tekee itsestään ”tavista” ja muun muassa omistaa luvun jopa kukkien keräämiselle. Työväen presidenttiä ei kirjassa vielä näy, mutta Claes Anderssonille ja Suvi-Anne Siimekselle – Siilitukalle Niinistön kielenkäytössä – on omistettu omat luvut. Niistä molemmista henkii selvä kunnioitus pitkäaikaista poliittista vastustajaa kohtaan.

Syksyllä 2005 presidentinvaaleihin on valmistauduttu istuvan presidentin ylivoimaisessa johdossa. Nämä teokset on kirjoitettu edustajiensa käyntikorteiksi, mutta vaaleilla haetaan laajempaakin yhteiskunnallista näkyvyyttä seuraavia eduskuntavaaleja myöten.

Ankermitlaisittain tulkittuna poliitikkojen ja kansalaisten teennäisen samaistumisen raja on tullut vastaan. Poliitikkojen näkökulma asioihin on ja täytyykin olla erilainen kuin kansalaisten tai ahtaitten intressiryhmien. Toisin kuin usein kuvitellaan, poliitikkoja – presidentti mukaan luettuna – ei jaeta meihin ja heihin, vaan poliitikot ovat oikeastaan kaikki heitä. Heillä on omat tärkeät tehtävänsä, ne poikkeavat meistä, mutta me valitsemme heidät.

HEINO NYSSÖNEN